

95. Mindenki jó tanácsát hallgasd meg, még ha nem is segít, hisz mélyült egy emberi kapcsolatot.

96. Aki sokat tanácsolgat, az előbb-utóbb magától rájön, hogy tetteivel is bizonyítania kell.

97. Minden ingyenes segítség visszasegítésre kötelez.

98. Az építkezés után mindent elfelejthetsz, de a neked segítőknek, ha szükséges, nem felejtethsz el segíteni.

99. A szakemberek olyan alkalmazottaid, akik tulajdonosi privilégiumokat igényelnek.

(folytatjuk)
1988.

CSIKY ANNAMÁRIA

KERESZTÉNY KATONAI SZOLGÁLATMEGTAGADÓK MAGYARORSZÁGON 1979 ÉS 1989 KÖZÖTT (3.)

I. Állam és egyház kapcsolata a 20. század második felében

A bázisközösségek története a magyar egyházi vezetéshez való viszonyát tekintve fordulatokban igen gazdag. Ennek megértéséhez szükséges a magyar egyház és az állam kapcsolatának legalább a legfőbb eseményeit áttekinteni a 20. század második felében, mivel ezek nagy hatással voltak a bázisközösségi mozgalmakkal kapcsolatos egyházi szerepvállalásra. Éppen ezért csak a két meghatározó megegyezéssel szeretnék foglalkozni, amik talán adnak egy átfogó képet a vizsgált korszak helyzetéről.

1. Az 1950-es megegyezés és az Állami Egyházügyi Hivatal felállítása

Az állam a Magyar Katolikus Püspöki Karral 1950-ig nem tudott megállapodást kötni, mert azt a kánonjogra hivatkozva elutasította, hiszen a Vatikán engedélye nélkül ezt önállóan nem tehetné volna meg. Ebben az időben az állam a magyar egyház ellen komoly intézkedéseket hozott. 1948 karácsonyán a

katolikus egyház vezetőjét, Mindszenty József bíborost elfogták, majd életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Emellett felszámolták a katolikus egyesületeket, megszüntették a katolikus iskolákat, eltörölték a hitoktatást, feloszlatták a szerzetesrendeket. Ezek alapján világossá válhatott, hogy az államnak hatalmában volt beleszólni az egyház működésébe, és mindent megtett azért, hogy megfélemlítse az egyház tagjait.

A kisebb rossz választásának elvét tarthatta szem előtt Grósz József¹ kalocsai érsek és a megyés püspökök, amikor 1950. augusztus 30-án megegyeztek a kormánnyal. Ebben a megállapodásban az egyház biztosította a kormányt arról, hogy a Püspöki Kar elismeri és támogatja a Magyar Népköztársaság államrendjét és alkotmányát. Akik az állami és társadalmi rend elleni tevékenységre használnák egyházi hivatalukat, azokat a Püspöki Kar elítéli. Ezért cserébe a magyar kormány teljes vallásszabadságot biztosít, és lehetővé teszi a működési szabadságot a katolikus egyház számára. Ezen kívül 8 katolikus egyházi iskola visszakerülhetett a tanítórendek kezébe, amelyek ellátásához szükséges megfelelő létszámú szerzetes és apáca működését is engedélyezték. A megállapodás végén megegyeztek abban, hogy a „*Fenti megállapodás gyakorlati végrehajtására paritásos bizottságot kell alakítani a Magyar Népköztársaság Kormányának és a Püspöki Karnak a megbízottaiból.*”² Ez alapozta meg az Állami Egyházügyi Hivatal felállítását, amelyet az 1951. évi I. törvény alapján valósítottak meg.

Az ÁEH létrehozásának indítékaként az szerepel, hogy az Alkotmány kimondta az állam és az egyház szétválasztását, a lelkiismereti szabadság és a vallás szabad gyakorlásának érdekében. Az ÁEH megalakítása tehát a rendelkezés szerint emiatt alakul, bár funkciója épp az ellenkezőjét teszi lehetővé. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vallásügyekkel kapcsolatos hatáskörét megszüntették, feladatát a Minisztertanács felügyelete alá helyezett ÁEH látta el. Az új hivatal feladata az volt, hogy az állam és a különböző vallásfelekezetek közötti ügyeket intézze, a velük kötött megállapodások végrehajtását biztosítsa, és állami támogatást nyújtson a vallásfelekezetek számára.³ Ezzel az új intézménnyel a

¹ Grósz József: (Féltorony, 1887. dec. 9.- Kalocsa, 1961. okt. 3.) Mindszenty bíboros letartóztatása után ő lett a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke. Az 1950-es megállapodás aláírását követően 1951 májusában letartóztatták, és 15 év börtönbüntetésre ítélték. 1956-ban kegyelmet kapott az Elnöki Tanácstól, majd újra a püspöki kar elnöki posztját tölthette be. 1957-től az Opus Pacis elnöke, valamint a Hazafias Népfront elnökségének tagja.

² *A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Magyar Katolikus Püspöki Kar képviselőinek megállapodása.* In:

BALOGH Margit - GERGELY Jenő (szerk.): *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790-2005.* (Dokumentumok) II. köt. 1944-2005. História Könyvtár, MTA Történettudományi Intézete. Budapest, 2005. 944-946.o.

³ *1951. évi I. törvény az Állami Egyházügyi Hivatal felállításáról.* In: BALOGH - GERGELY: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790-2005.* 955-956.o.

kormány lényegében felügyeletet és irányítást biztosított magának az egyház működésében. Így ellenőrizhette az egyház működését, amiért cserébe a püspökök abban reménykedhettek, hogy legalább a fennmaradás lehetősége megmarad számukra. „Az egyetlen tollvonással elvett számos iskola és mérhetetlen egyházi vagyon helyett az állam alamizsnát ígért. A klérus a megegyezés kényszerű megkötésével beleegyezett a saját likvidálásába, a pillanatnyi életért vállalta a lassú halált.”⁴ - írta ezt találóan évekkel később dr. Csapody Tamás.

2. Az 1964-es megegyezés

A korszakot tekintve a másik meghatározó megállapodás a magyar kormány és az Apostoli Szentszék között jött létre, 1964 szeptemberében. Ez a megállapodás volt a Vatikán részéről az első, amit szocialista országgal kötött, keleti politikája⁵ indulásakor. A megegyezés eredeti szövegét nem ismerhetjük, mivel az a keletkezés évétől számított legalább 70 évig titkosítva van. Azonban az érintett témákat, és bizonyos eredményeket már akkor nyilvánosságra hozták a magyar lapok (Magyar Kurír, Új Ember).⁶ Ez a megegyezés azért nagyon jelentős, mert ezzel VI. Pál pápa elismerte, és legalizálta a szocialista kormány befolyását az egyházra. „Az egyezmény legsúlyosabb következménye: a Vatikán megváltoztatta eddigi Magyarországgal kapcsolatos egyházpolitikáját, mely 1964-ig egyértelműen a hitükért üldöztetést, börtönt, halált vállalók melléállás volt. 1964 után a Vatikán nem vállalt közösséget a római katolikus egyház tanúságtevőivel, és ezzel az őket üldözők oldalára állt.”⁷ - fogalmazta meg Szabó Gyula mezőörsi plébános.

3. A bázisközösségekhez való hozzáállás alakulása

A szovjet megszállás kezdetétől a püspökök pozitívan viszonyultak a bázisközösségek kialakulásához és működéséhez, mivel azokban reményt láthattak a megkezdődött üldözés elleni szembenállásra. Mindszenty bíboros, hercegprímás is támogatta őket.

Az első jelentősebb változást az előző fejezetben említett 1950-es egyezmény hozta, amely a Magyar Katolikus Püspöki Kar és a kormány között jött létre. Ebben a püspöki kar lényegében arra tett ígéretet, hogy az egyházon belül nem teszi lehetővé az államnak nem tetsző tevékenységek folytatását. Az állam szerint számára az alulról szerveződő közösségek veszélyt jelentettek, ezért meghatározó tagjaikat koncepciós perekben ítélték el.⁸ A koncepciós perek fő vádpontjai az államellenes szervezkedés és összeesküvés, illetve az államhatalom megdöntésére irányuló szervezkedés voltak. Bár az egyház állami utasításra szintén nyomást gyakorolt a közösségekre, a bázisközösségek a Vatikán védelmében bíztak.

Az 1975-ben kiadott „*Evangelii nuntiandi*” kezdetű apostoli buzdítás ugyanis a bázisközösségeket tartja „*az egyetemes egyház reménységei*”-nek,⁹ de ez bizonyíthatóan nem volt erőteljes hatással a Magyar Katolikus Püspöki Kar állásfoglalásaira. Emellett az is hozzátartozik az ügyhöz, hogy a Helsinki Konferencia¹⁰ után a püspökök hatáskörébe utalták a bázisközösségeket. A bázisközösségi mozgalmakat tehát 1976-ban „*egyházi belügy*” nyilvánították, de ez nem jelentett lényegi változást a nehézségek szempontjából. Lékai bíboros¹¹ ugyanúgy viszonyult hozzájuk, mint korábban az állam: megszüntetni vagy a szigorú egyházi felügyeletet biztosítani felettük. A Bokor mozgalmat egyértelműen felszámolásra ítélte. Már 1976-ban levelet írt a piarista generálisnak, hogy hívja ki Rómába Bulányi Györgyöt.¹² A bíboros és több püspöktársa többször is panaszt tettek Bulányi atya ellen a Vatikánban. Amíg válaszra vártak, különféle

⁴ CSAPODY Tamás: Fekete marad-e a bárány? In: Csapody Tamás: Civil forгатókönyvek. Századvég Kiadó, 2002. 135-138.o. 136.o.

⁵ Keleti politikának („Ostpolitik”) nevezzük a Vatikán Kelet-Európával kapcsolatos, 1963 és 1990 közötti politikáját. XXIII. János pápa (1958-1963) kezdeményezte a II. vatikáni zsinat idején. VI. Pál pápa elődjét követve igyekezett kapcsolatokat kiépíteni a kommunista rendszerekkel.

⁶ *Közlemény a Magyar Népköztársaság Kormánya és az Apostoli Szentszék közötti megállapodásról.* In: BALOGH - GERGELY: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790-2005.* 1027-1029.o.

⁷ LÉNÁRD Ödön, TÍMÁR Ágnes, SZABÓ Gyula, SOÓS Viktor Attila: *Utak és útvesztők.* Kairosz Kiadó, 2006. 195.o.

⁸ Például Bulányi Györgyöt 1952-ben több társával együtt.

⁹ *Evangelii nuntiandi.* VI. Pál pápa: az Evangélium hirdetése – kezdetű apostoli buzdítása a katolikus egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez az evangelizációról a mai világban. <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=121>

¹⁰ 1975-ben Helsinkiben az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten „*a magyar állam képviselői is aláírták azt a záródokumentumot, melyben vállalták, hogy tiszteletben tartják az alapvető emberi jogokat, különös tekintettel a lelkiismereti- és vallásszabadságra. Ez azt jelentette, hogy Helsinki után a magyar kommunista államhatalom nyíltan nem avatkozhatott a katolikus egyház belügyeibe.*” Szabó Gyula: A Pápai Magyar Intézet mint a magyar hírszerzés előretolt bástyája (1963-1989). Püski Kiadó, Budapest, 2011.93.o.

¹¹ Lékai László: (Zalalövő, 1910. márc. 12. – Esztergom, 1986. jún. 30.) 1976-tól esztergomi érsek, majd bíboros.

¹² A piarista rend római Klérus Kongregációi igazolták, hogy Bulányi György nézetei az egyházi tanítás talaján állnak. Paul M. ZULEHNER és WILDMANN János: *A Bulányi-ügy: Ortodoxia vagy egyházpolitika?* In: *Egyházforum.* 1. évf. 2. szám. 107-119.o.

intézkedésekkel korlátozták a bázisközösségek működését. Például a mozgalomban részt vevő papok közül többeket más plébániára helyeztek át, vagy a papnövendékeknek felszentelésük feltételül szabták a közösséggel való kapcsolat megszakítását. A teológia levelező kurzusaira nem nyertek felvételt a mozgalom laikus tagjai.¹³ Fontosnak tartom megjegyezni, hogy 1976 és 1978 között minden bázisközösségi irányzat papjait büntették.

Belátható, hogy abban az időben az egyház megújulásának lehetősége a bázisközösségekben volt. Nem feltétlen csak a Bokorban, a Regnumban¹⁴ is, bár azzal a hatalomnak kevesebb problémája volt. A fő gond az volt ezekkel a közösségekkel, hogy az ÁEH nem tudta őket szorosán a felügyelete és a befolyása alatt tartani. Ezért ha a megszüntetésüket nem is tűzték ki feltétlen célul, kitaláltak más megoldást: „*Arra kell ösztönöznünk a püspöki kart, hogy tegyen meg mindent azért, hogy ezek működési tere bekerüljön a templomok falai közé. Helyes, ha a jövőben is az egyház belső ügyének tekintjük a báziscsoportok működését. Nekünk arra kell vigyázni, és megfelelő intézkedéseket tenni, hogy a reakciós személyek ne hogy beépüljenek és a közösségek hangadói legyenek. Bulányi esetében megfontolandó, vajon egyházi keretbe való visszavétele az ellenőrzés és a fegyelmezés szempontjából nem lenne-e ésszerűbb.*”¹⁵

Lékai bíboros és Bulányi György mindössze egy alkalommal találkoztak négy szemközt, erről a találkozóról szeretném Bulányi atya későbbi beszámolóját idézni: „*Egyetlen alkalommal beszéltem vele, 1977 januárjában. Hívatott magához. A szeminárium rektora maga jött el értem, akit Paskai Lászlónak hívtak. A kihallgatás két óra hosszat tartott. A vád(!) az volt, hogy a kispapokból is csinálók kisközösséget. Ennek kapcsán közölte velem, hogy Magyarországon papok csak erkölcsi okokból (értsd: pedofília, homoszexualitás) kerülnek börtönbe. Felháborodtam, s emelt hangon mondtam: És ezt az egyházam egy bíborosa mondja nekem? Már csak Lénárd atya van börtönben. Órála állítja ezt? Ezek után csendesen mondta: Nem állítom róla. Minden szavát a poloskának mondta. Amikor kimerülten kimentünk az előszobába, az öreg bíboros felsegítette a kabátomat, halkan a fülembe súgta: Visszaadom az ügyet nekik. Nem tudta visszaadni. Végig kellett csinálnia. Szerencsétlennek is mondhatom – szegényt.*”¹⁶ Ez

alapján igazolódhat az a gondolat, hogy a püspökök mozgásterére rendkívül szűk volt, és az állam irányította a püspöki kar működését. Lékai bíboros tevékenységéhez is megértőbben fordulhatunk, ha ezzel tisztában vagyunk.

Lékai László megtalálta a módját annak, hogyan lehetne a Vatikánnak és a kommunista államnak egyaránt a kedvére tennie. 1978-ban megkülönböztetett jó és rossz bázisközösségeket, nyilvánvalóan attól függően, mennyire ellenőrizhetőek az adott közösségek, illetve, hogy az állam számára mennyire voltak zavaró tényezők. Ez alapján lényegében csupán a Bokor számított rossz közösségnek. Így az ellene való intézkedéseket tovább folytathatták. „*A püspöki kar a bíborossal az élen... teológiailag és adminisztratív eszközökkel határozottan fellépnek a belső reakció törekvéseivel szemben. Ezáltal megakadályozzák, hogy a reakció kísérletei, egyes akciói az állam és az egyház között konfliktust idézzenek elő.*”¹⁷

A püspöki kar, bár nem feltétlenül saját akaratát követve, inkább az állam által megfélemlítve, de elkezdte maga úgy intézni ügyeit, hogy azok során az állammal ne kerülhessen konfliktusba. Ezt alátámasztanám egy Szabó Gyula plébános által írt szövegből vett idézettel: „*A hetvenes évek végére olyan személyi összetételűvé vált az egyházi vezetés, hogy Miklós Imre és munkatársai nyugodtan rájuk bízhattak személyi döntéseket, hagyhatták, hogy maguk dolgozzák ki – persze egy kis segítséggel – a követendő és az állam számára is kívánatos egyházpolitikai irányvonalat., ezt a püspökök, és közvetlen munkatársaik az ÁEH. tetszése szerint már önmaguk végezték. Ez nem annyit jelentett, hogy ne kísérték volna figyelemmel az egyházi vezetők magatartását.*”¹⁸

Az ÁEH fontos és sürgős feladatnak tartotta a Bokor közösséggel szembeni határozottabb fellépést, mozgásterének szűkítését, és szerették volna elérni, hogy elítéljék őket minden egyházi fórumon, az egyházi sajtóban és teológiai szempontból is elutasításukat próbálták elérni.¹⁹

Felmerül a kérdés, vajon a Bokor mozgalom mivel érdemelte ki a többi bázisközösséghez képest is kiemelkedően az állam és az egyház ellenszenvét egyaránt. A már fentebb röviden összefoglalt tanításukból négy életszabályt vezettek le, amik közül az utolsó kettő a hatalom ellenére lehetett. Az első a szegényeknek való segítség, ami azt jelenti, hogy a

¹³ HORVÁTH Zsuzsa: *Az egyház kovásza: a bázisközösségi mozgalmak Magyarországon*. In: Egyházfórum. 2. évf. 2. szám. (Luzern, 1987) 85-115.o. 95-96.o.

¹⁴ A Regnum közösség egy 1896-ban Budapesten létrejött nagy hatású bázisközösség, amely feladatának a fiatalok lelki gondozását tekinti. A hagyomány szerint dr. Krywald Ottó volt az alapító házfőnök.

¹⁵ MOL-XIX-A-21-d-002 a-1/e/1978 (106.d.)

¹⁶ BULÁNYI György: „*Gyalázatos volt, ami velünk történt.*” *Bulányi György páter a katolikus egyházzól*. Népszabadság, 2001. szept. 3.

¹⁷ MOL-XIX-A-21-d-0020-1/d/1978 (106.d.)

¹⁸ LÉNÁRD, TÍMÁR, SZABÓ, SOÓS: *Utak és útvesztők*. Kairosz Kiadó, 2006. 299.o

¹⁹ LÉNÁRD, TÍMÁR, SZABÓ, SOÓS: *Utak és útvesztők*. Kairosz Kiadó, 2006. 213.o

tagok egy része a jövedelmének 10 %-át (van, aki többet is) a szegények támogatására fordít. A második életszabály a nagycsaládos életforma, ami szintén az önzetlen magatartáshoz vezethető vissza. A harmadik az erőszakmentesség, amivel szakdolgozatomban is foglalkozom. Egyértelmű, hogy az államnak miért van ellenére, hiszen a katonai szolgálatról alkotott elképzelésük meglehetősen zavaró lehet számukra. Állami és hivatalos egyházi részről gyakran volt hallható az az érv ezzel szemben, hogy ha minden magyar katolikus magáévá tenné ezt az elvet, akkor az ország nem lenne képes saját haderejére támaszkodva megvédeni magát. Éppen ezért a Bokor közösség az állam ellensége, hiszen annak rendjét próbálja bomlasztani a katonaság megtagadására való buzdítással. A korábban az egyház és az állam között kötött megegyezésre hivatkozva pedig egyértelmű, hogy az egyház feladata, hogy ezt a problémát megoldja. A negyedik életszabály a hierarchia, az engedelmesség megkérdőjelezése, mivel tanításuk szerint az ember csak Istennek és a lelkiismeretének tartozik engedelmességgel. Ebben a kérdésben Lékai és Bulányi atya között egyházon belül is ellentét alakult ki, bár nyilvánvaló, hogy az állam számára sem kedvező ez az utolsó szabály sem. Az egyház ezzel kapcsolatos fő problémáját egy idézettel is alátámasztanám: „*Bulányi és az általa vezetett báziscsoportok működése zavarja egyházipolitikai célkitűzéseink megvalósítását, megkérdőjelezi eddig elért eredményeinket. A katolikus egyház pozitív irányú mozgását szeretné megváltoztatni és egy politikamentes egyházat kialakítani. Hierarchia ellenességével egy, a társadalmi rendszerünk iránt elkötelezett püspöki kart próbál lejáratni, funkciója ellátására alkalmatlannak minősíteni.*”²⁰

A Bokor bázisközösség történetét a szolgálatmegtagadással kapcsolatos fejezetben folytatom, hiszen a címben is meghatározott, 1979 és 1989 közötti időszakban a Bokor története elválaszthatatlanul összefonódik a katonaságot megtagadó tagjai helyzetével, akik egyértelműen hatással voltak a mozgalom alakulására és megítélésére.

II. A katonai szolgálatmegtagadás hazai története

Hazánkban 1868 óta van általános hadkötelezettség, amikor még az Osztrák-Magyar Monarchiához tartoztunk. Ha nemzetközi viszonylatokban szeretnénk vizsgálni ezt az időpontot, 1793-ban vezették be Európában először az általános

hadkötelezettséget, Franciaországban. Oroszországban pedig 1874-ben jutottak el a törvényi szabályozásáig.²¹

Az első katolikus bázisközösségi tag, aki megtagadta a fegyveres katonai szolgálatot, Kiszely Károly volt, 1976-ban. Az ő ügyével azért nem foglalkozom részletesebben, mert ő lelkiismereti szabadságára hivatkozva utasította el a szolgálat teljesítését, nem pedig a vallására alapozva. Egyébként Kiszely Károly az esetig a Regnum közösséghez tartozott, de ezt követően eltanácsolták onnan.

1. Az első katonai szolgálatot megtagadó Bokor-tag: dr. Merza József

1979 szeptemberében dr. Merza József 47 éves, 4 gyermekes matematikus behívót kapott egy 19 napos tartalékos továbbképzésre. Erre válaszul egy levelet küldött, melyben leírta, hogy „*katolikus vallásával, hitbeli meggyőződésével összeegyeztethetetlen a katonai szolgálat teljesítése, ezért azt megtagadja.*”²² Ez a viselkedés az 1978-as Büntető Törvénykönyv 336. §-a szerint²³ a katonai szolgálat megtagadásának büntette, amiért 5 évig terjedő szabadságvesztés jár. Levele után a kiegészítő parancsnokságon is bejelentette ugyanezt. Innen a Budapesti Katonai Ügyészségre küldték, ahol szintén kitarított nézete mellett, ezért bíróság elé állították. Ügyét a katonai bíróság tárgyalta, ahol a fentebb említett paragrafusba ütköző büntett miatt 8 hónap fogházbüntetésre ítélték, valamint 1 évre eltiltották a közügyektől. A tárgyaláson dr. Merza József elmondta, hogy korábban már teljesített katonai szolgálatot (1952 és 1953 nyarán), először örvetetői, majd szakaszvetetői rendfokozatba léptették elő. Elmondása szerint ebben az időszakban még nem tartotta vallásával összeegyeztethetetlennek a katonai szolgálat teljesítését.

A behívó parancs érkezése után napok teltek el, míg elhatározása letisztult formát öltött. A szolgálat megtagadásának elhatározását három fő tényezőre vezette vissza. Az első ok az államok békés egymás mellett élésének vágya, a nemzetközi kapcsolatok fejlődésének biztosításával. Ezt szerinte az erőszakról való kölcsönös lemondással, és az egyet nem értés tárgyalásos rendezésével lehetne hatékonyan megoldani. A második tényező említésekor utalt a katolikus egyháznak felelős, önkritikát sugárzó nyilatkozataira, melyekben a II. világháború kirobbantásáért és milliók pusztulásáért felelőssé teszi magát, mivel nem avatkozott közbe. Merza úgy gondolta, ez indíthatta a vatikáni zsinaton résztvevőket 1972-ben arra, hogy felszólítsák a katolikus népeket arra, hogy olyan parancsot ne hajtsanak végre, amely

²⁰ MOL-XIX-A-21-d-0033a-1-1978 (111.d.)

²¹ CSAPODY Tamás: *Hadkötelezettség és szabadságjogok*. In: *Civil forgatókönyvek*. 196-198.o.

²² MOL-XIX-A-21-a-K-13a-5/1979 (48.d.)

²³ 336. § „Az a hadköteles, aki katonai szolgálatának teljesítését megtagadja, büntetést követ el, és öt évig, háború idején öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő” 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről. <http://btk.uw.hu/btk.html>

más emberek vagy népek megölését, kiirtását tűzi ki célul. Utalt a zsinat azon pontjára is, melyben felszólítják a kormányokat arra, hogy azokat, akik vallási meggyőződésükre hivatkozva elutasítják a katonai szolgálat teljesítését, ne sújtsák túl szigorú büntetéssel. Elhatározásának harmadik tényezőjeként vallására hivatkozott. Katonásága óta vallási fejlődésen ment keresztül, vallásának tanításával egyre fokozottabban tudott azonosulni. Ebben odáig jutott, hogy úgy gondolta „*neki mint római katolikusnak nem szabad fegyvert fogni, mert azzal esetleg embert is kell ölni.*”²⁴

Miklós Imre²⁵ az esetről a Legfőbb Ügyészségtől írásos értesítést kapott, amit ő Lékai bíborosnak továbbított is, egy levél kíséretében. Ebben leírja, hogy Merza indoklását feltűnőnek és veszélyesnek tartja, hiszen a katolikus egyház felelősségére hivatkozik. Megfogalmazza továbbá, hogy a katolikus vallásra hivatkozás az ügyben az egyház és az állam közötti jó kapcsolatra és a társadalomra is veszélyt jelenthet: „*Ismereteim szerint Merza József közvetlen helyettese Bulányi Györgynek, aki társaival együtt a Vatikán irányvonalától eltérő, a katolikus egyházon belüli szektás tevékenységet folytat. Tevékenységük, elszigeteltségük ellenére, társadalmi veszélyt is jelent, mivel nemcsak az egyház belső szabályait sérti, hanem közvetve állami törvényeinkkel való ütközés veszélyét is magában hordja.*”²⁶ Ez az első eset is láttatja már, hogy a Bokor tanításának gyakorlattá váltása milyen nehézségeket hordozott magában. Az erő-nemalkalmazás megélése, a katonai szolgálat megtagadása törvénybe ütköző cselekedet volt. Ráadásul az, hogy katolikus vallásra hivatkozva történt meg, még az egyházat is nehéz helyzetbe hozta.

2. A katonai szolgálatot megtagadó katolikusok

Az általam vizsgált időszakban, vagyis 1979 és 1989 között összesen 758 ember tagadta meg a katonai szolgálatot Magyarországon. Ez az adat azok számát is tartalmazza, akik elutasították ugyan a katonai szolgálatot, de emiatt fogházba vagy börtönbe nem kerültek. Ebből 700 fő Jehova tanúja, 31 fő a Bokor közösség tagja, 10 fő nazarénus, 10 fő reformadventista, valamint 2 fő izraelita, 2-en politikai okból tagadták meg a szolgálatot, illetve 1 karizmatikus és 1 Magyarországi Szabadkeresztény Gyülekezethez tartozó személy, valamint 1 „lelkiismereti”

szolgálatmegtagadó is volt közöttük.²⁷ A mellékelt kördiagram jól mutatja, hogy ennek a 758 főnek milyen csekély százalékát (4,1 %) tették ki a Bokor közösség tagjai, akik csak számszerűleg voltak kevesen.²⁸ Hatásuk azonban ennek ellenére sem volt elhanyagolható.

A 31 katonai szolgálatot megtagadó Bokor tag közül 26-ot ítéltek szabadságvesztésre bíróság előtt, akiket név szerint is megemlítek. 1979-ben ítélték el a már említett dr. Merza Józsefet, és Pintér Istvánt. 1980-ban mindössze egy fő, Márton Miklós került ezért fogházba. 1981-ben és 1982-ben 2-2 fő, Besze Imre és ifj. Merza József, illetve Csizmadia Gábor és Simonyi Béla vállalta a szabadságvesztést. 1983-tól 1986-ig minden évben 4 főt ítéltek el. 1983-ban Habos Lászlót, Magyar Jánost, Mohos Lászlót és Simonyi Gyulát. 1984-ben Dombi Jánost, Sever Józsefet, Tanos Gábort és Újvári Józsefet. 1985-ben Dombi Tibort, Hegyi Györgyöt, Orbán Pétert és Uzsák Gézát. 1986-ban pedig Csontos Barnát, Deli Gyulát, Péller Józsefet és Szalai Imrét. 1987-től 1989-ig minden évben 1 fő vállalta a fogház- vagy börtönbüntetést: 1987-ben Locsmándi Zsolt, 1988-ban Lukács István, 1989-ben Kollár Lajos.

Ezek az adatok jól mutatják, hogy több év kellett, míg a Bokor közösségből kikerülő katonai szolgálatmegtagadók első tagja után, hogy 1-2 főnél többen kialakítsák magukban, és merjék vállalni ezt az elutasító magatartást. Ennek bemutatására készítettem egy grafikon, amely azt szemlélteti, melyik évben hány katolikus katonai szolgálatmegtagadót ítéltek el.²⁹

Itt szeretném egy idézettel megmagyarázni, hogy miért a katonai szolgálatmegtagadó kifejezést használok dolgozatom megírása folyamán. „*A 'lelkiismereti tiltakozó' a helyes kifejezés! Szeretném, ha a teljesen hibás 'szolgálatmegtagadó' helyett (hiszen a szolgálatra készek, másfelől pedig az ölés mesterségét furcsa szolgálatnak nevezni) a 'katonaság-megtagadó', ill. az általánosabb értelmű és a nemzetközi szóhasználatnak megfelelő 'lelkiismereti tiltakozó' (az angol conscientious objector szerint nemzetközi rövidítése CO) kifejezés terjedne el a magyarban.*”³⁰

Fontos megjegyezni, amit Kiszely Károly ügyénél említettem, hogy őt a közössége eltanácsolta a katonai szolgálatmegtagadás miatt, mivel ez a viselkedés az egyháztól való elszakadást eredményezhette volna. Ezzel szemben a Bokor

²⁴ MOL-XIX-A-21-a-K-13a-5/1979 (48.d.)

²⁵ Miklós Imre: (1927. márc. 7. – Budapest, 2003.) az Állami Egyházügyi Hivatal munkatársa, alelnöke, majd 1971-től 1989-ig elnöke.

²⁶ MOL-XIX-A-21-a-K-13a-5/1979 (48.d.)

²⁷ CSAPODY Tamás: *Elmélet és gyakorlat*. Budapest, Kézirat, 1993. 42.o.

²⁸ Lásd az 1. számú mellékletben, a 44. oldalon.

²⁹ Lásd a 2. számú mellékletben, a 45. oldalon.

³⁰ *A lelkiismereti tiltakozók hírei*. In: „Érted vagyok”. Közösségi és családi folyóirat. I. évf. 2. szám. (1990. jún.-aug.) 12.o.

mozgalom nyíltan felvállalta a katonai szolgálatmegtagadás melletti kiállást.

3. Börtönévek

Az ítéletek kihirdetését követően a katonai szolgálatot megtagadók büntetésüket a Baracsikai Börtön és Fogházban töltötték le. Ez alól a Bokor közösségbeli megtagadók közül egy kivétel volt. Így a többi keresztény szolgálatmegtagadóval azonos intézményben voltak elzárva, viszont a visszaemlékezések alapján úgy tűnik, a legtöbb probléma a büntetések végrehajtása során is a Bokor közösség tagjaival kapcsolatban fordult elő. A börtönparancsnok így nyilatkozott erről: „*Csaknem kizárólag azok a katolikusok okoztak nekünk problémát, akik a Bokor-féle bázisközösségek tagjai. Amellett, hogy nem nagyon akartak dolgozni, minden szöbajöhető fórummal leveleztek, tiltakoztak büntetésük ellen. Amíg a Jehovisták sem a hazai, sem a nyugati újságírókkal nem álltak szóba, addig a Bokor atya hívei (javítás: Bulányi atya hívei) rendszeres szereplői voltak például a Szabad Európának.*”³¹

A fogházban, illetve a börtönben a közösségépítést nem tették lehetővé, így az ott tartózkodó Bokor-tagoknak nehéz volt megszervezni, hogy alkalmanként legalább egy kevés időt együtt tölthessenek. A Biblia olvasását sem engedélyezték, így azt is csak titokban vehették kezükbe, bár gyakran még azt sem sikerült elintézniük. Szabadidejük egy részét a könyvtárban töltötték, ahol azért néhány vallásos ihletésű könyvet találhattak. Bár idejük jó részét kitöltötte a kötelezően végzendő munka.

A Bokor közösség tagjai igyekeztek kapcsolatban maradni börtönbe került társaikkal. A látogatási alkalmakat kihasználták, ami a büntetésüket letöltők számára igen sokat jelentett. Ezen kívül leveleztek is, bár nem minden levél jutott el címzettjéhez. Az üzenetváltások is sokat segítettek abban, hogy az elítéltek könnyebben viseljék a nehézségeket.

METZGER BALÁZS

A FIÁT KERESTE

(10.)

Jó pár alkalom után aztán Tiril néni elkezdett a múltból kérdezni, csak úgy természetesen:

- Olyan keveset tudok rólad! Azt tudom, hogy északon éltél az apáddal. El kellett jönnöd a járvány miatt, ugye?
- Igen, a járvány miatt. Aztán meg jött a háború. Nem gondoltuk, hogy ilyen hosszúra nyúlik a találkozás.
- És hol éltetek, egy kis faluban?

- Nem, ketten csak, két dombhát között egy kis völgyben, nagyon szép helyen.

- Édesanyád nem élt veletek, tudom meghalt.

- Meghalt, mikor hároméves voltam. Így ketten éltünk. Meghalt tüdőgyulladásban.

- Milyen volt az a hely? Mesélsz róla? Le tudod rajzolni?

- Hát csak egy völgyecske, középen egy szép gerendaházzal, apám építette, mert ő ugyanis ács. Nagyon ügyes kezű, bútorokat is farag. Nekem is jól megy ez. Sokszor farigcsálok most is. A völgyben sok helyre tettünk kis szobrocskákat, amiket én faragtam, illetve, mikor egészen kicsi voltam, olyan ágakat, fákat, melyek hasonlítottak valamire, pl. maci.

- És?

- Mit és?

- Lerajzolnád nekem ezt a házat és a völgyet?

- Megpróbálhatom, legközelebbre.

- És ha most? Csak hogy el tudjam képzelni. Várj, hozok papírt és ceruzát!

És Linus rajzolt. Az asszony kérdéseire a későbbi találkozókon is felületes, rövid válaszokat adott. De a rajzai nagyon szépek voltak, mély érzelemtől árukkodóak.

- És Linus, nem vagy néha szomorú? A nagy bajodat, hogy apád így elmaradt, meg tudod beszélni valakivel? Vagy magadba temetted ezt?

- Tiril néni, hát nagyon várom aput. Vagy, hogy majd én elmegyek hozzá. Csak vége lesz egyszer a háborúnak.

- De azt ugye tudod, hogy nem árt arra felkészülni?

- Miért?

- Mert, fiam, nagyon sok idő telt el. És már minden más lehet. Gondoltál erre?

És itt Linus megakadt. Csak nézett, nézett Tiril néniére, mint ha megsebezte volna. Nagyon lassan szólalt meg:

- Persze, gondoltam. Persze hogy gondoltam. Hogyne gondoltam volna. Nagyon-nagyon sokat gondolok erre. Hogy az idő elrágta, elvágta a fonálunkat. Hogy már semmi sem a régi. Már semmi sem a régi. Az, amit annyit vártam, napra nap, hogy viszontlássuk egymást, már nem jön el úgy sohasem.

Linus szemét elfutották a könnyek. És Tiril néni másra terelte a szót. De legközelebb megint előhozta ezt a kérdést.

- Mesélsz apádról, de úgy komolyan! Hogy teltek a napjaitok? Fel tudod idézni?

És Linus lassan, nagyon óvatosan el kezdett mesélni a régi időkről. Arról, ami már nem jön vissza, arról, ami már a múlt aranyfényében tündökölt. És egyszer, az egyik mondat közepén, teljesen váratlanul zokogni kezdett. Úgy, hogy testét összerántotta a görcs, és abba se bírta hagyni. Tiril néni hagyta egy ideig, aztán a

³¹ Illés István: Szabadok a katonai szolgálatot megtagadók. Magyar Hírlap, 1989. márc. 2.